

SANTIAGO VILANOVA

L'explosió de Capità Arenas

La trama del gas natural a la
Barcelona preolímpica

'apostroph *assaig*

A la meva estimada Pilar Sentís Zuazola-Cigorraga
amb qui hem compartit ideals i projectes ecologistes

Índice

Pròleg.....	13
Un recurs energètic de trànsit	20
1. Mort de matinada	27
2. Les primeres ombres de dubte	39
3. Una estranya fugida	47
4. Ni rastre d'explosius	55
Entrevista al Cap de Policia	59
5. El contraatac	67
6. La sortida del túnel	75
Del Brusi al Correu.....	77
La versió de Lidia Falcón	83
7. El <i>lobby</i> del gas	91
8. La hipòtesi del terror	97
Les declaracions del doctor Zunzunegui.....	100

9. L'explosió a Ladrilleros	109
La tragèdia, ara, a Sants	111
Enginyers processats	116
10. <i>Take or Pay</i>	121
El cas Enrico Mattei	126
Duran Farell, interrogat	129
11. Kroeger & Smith	135
Catalana fa un gest	139
12. El Col·legi d'Enginyers reacciona	143
Estirant el cabdell de la Kroeger & Smith	149
13. Catalana indemnitza	157
14. Robatori i devolució del sumari	163
Una devolució rocambolesca	170
El judici a Regina Borràs	176
15. El pacte amb el franquisme	181
Suport de la burgesia catalana	184
16. Retorn al <i>Brusi</i>	191
17. L'amnistia	197
La campanya electoral	201

18. Periodistes processats.....	207
19. La quadratura del cercle.....	215
<i>El Brusi autogestionat</i>	217
La trobada amb Duran Farell	224
Els simposis “Una Sola Terra”	228
El debat “Catalunya, demà”	232
20. Epíleg.....	237
Breu glossari del gas.....	245
Annexos.....	256
Bibliografia.....	259

**Quan el consum d'energia sobrepassa un determinat límit
crític, l'energia escapa del control polític**

Ivan Illich, "Energia i equitat"

**Quanta gent podrà seguir vivint a la Terra, per quan de
temps i de quina manera? Dependrà de l'enginy i la saviesa
amb la que l'home utilitzi l'energia**

Amory Lovins

1. Mort de matinada

La nit del diumenge 5 de març de 1972 vaig anar a veure *Le genou de Claire* (El genoll de Clara) d'Eric Rohmer —un dels grans realitzadors de la *Nouvelle vague*— al cinema Arcàdia del carrer Tuset, una de les sales més concorregudes per la *gauche divine*. Vaig sortir de la projecció refrescat pels paisatges de l'Alta Savoia filmats per Nestor Almendros, pel meravellós llac d'Annecy i pels amors estivals de Jérôme, el protagonista. Vaig agafar un taxi cap al Putxet, on havia llogat un apartament prop del parc. Durant el trajecte seguia meditant sobre les escenes de l'encantador conte moral que acabava de veure. Era mitjanit. El taxista escoltava un programa musical. De sobte l'emissora va interrompre la programació per emetre una notícia d'última hora. Una explosió, de causes encara desconegudes, havia provocat l'esfondrament d'un edifici de deu plantes situat a la cruïlla dels carrers Santa Amèlia i Capità Arenas, al districte de Sarrià-Sant Gervasi. El locutor parlava de desenes de persones sepultades sota la runa i d'escenes d'horror. Es tractava de la major tragèdia urbana dels darrers anys. No m'ho vaig pensar dues vegades: li vaig demanar al taxista que donés la volta i em portés ràpidament al lloc del sinistre.

Pel camí no paraven de sonar les sirenes de les ambulàncies i dels cotxes de bombers. Vam travessar l'avinguda Diagonal i el

vaig fer baixar a l'alçada del carrer Capità Arenas, abans d'arribar a la zona universitària. Coneixia bé aquella part de la ciutat pels meus anys d'estudiant a l'Escola Superior d'Arquitectura.

El carrer estava tallat. Davant de l'església Santuari de Santa Gemma em vaig creuar amb diversos grups d'estudiants de les residències pròximes que es dirigien corrent al lloc de l'explosió. La visió era dantesca. La zona afectada semblava haver estat bombardejada. La pols no deixava veure ni respirar. Em vaig tapar la boca amb el mocador i vaig penetrar en aquell infern. Els bombers s'havien enfilat al damunt de les muntanyes d'enderrocs i uns focus anaven il·luminant les seves maniobres. Estaven intentant rescatar les persones sepultades.

Havia passat com una mitja hora de l'explosió, ocorreguda a les dotze i vint minuts de la nit. L'enfonsament dels deu apartaments, que van caure com un castell de cartes, va sorprendre a molts dels seus ocupants al llit o veient la televisió.

En creuar la tanca de seguretat, en una acció imprudent per part meua, vaig trepitjar un paper que havia arribat fins a mi dut pel vent. El vaig agafar. Era el full d'una agenda en el que figuraven unes frases escrites amb retolador. Vaig aconseguir desxifrar el text gràcies a la llum d'un dels focus que estaven utilitzant els bombers. "La Maria Luisa ya no puede más. Se cae de sueño. Esta noche tendremos pesadillas". Vaig posar-me aquell paper premonitori a la butxaca. Uns instants després un policia em va demanar que m'identifiqués. Li vaig mostrar les meves credencials de redactor de *Diario de Barcelona* i em va convidar a quedar-me a la zona de seguretat.

—Vigili, poden produir-se més esfondraments en l'altra ala del bloc— em va advertir.

En aquell mateix moment vam sentir uns udols prolongats i esgarrifosos. Un pobre gos, atrapat, bordava atemorit dalt de tot de l'edifici.

Començaren a arribar les primeres autoritats amb cares de consternació. L'alcalde José María de Porcioles, visiblement afectat;

el ministre de la Governació, Tomás Garicano Goñi; el governador civil, Tomás Pelayo Ros; el procurador en Corts, Juan Antonio Samaranch i alts càrrecs de la Creu Roja i el Cos de Bombers. Em va sorprendre la presència de tantes personalitats rellevants convocades en aquella hora. No podien haver arribat de Madrid tan ràpidament. Els franquistes mai se solien mobilitzar de forma tan eficient. A una certa distància d'ells, grups de veïns havien baixat al carrer amb el que duïen posat; uns anaven abrigats amb mantes, altres amb barnussos i bates.

Es comentava que l'explosió s'havia produït en el tercer pis del número 57-59 de Capità Arenas i que l'ona expansiva havia afectat finestres, portes i vidres de tots els quarts i cinquens pisos de l'illa.

—Li vaig dir a la meva germana que allò era la fi del món i ens vam posar a resar— comentava una afectada que plorava desconsoladament mentre era assistida per la Creu Roja.

Aquella nit no havia anat a veure *Le genou de Claire* per fer la crítica cinematogràfica pel diari i havia deixat a l'apartament el meu bloc de notes. Així que vaig demanar a un policia municipal que em facilités algunes fulles del seu. Ho va fer, tot dient-me:

—Caram, un periodista sense paper.

La primera declaració que vaig anotar va ser la de José Salvatella, un jove que es trobava en estat de xoc:

—La meva mare s'havia ficat al llit. Em vaig posar el pijama i vaig anar a tancar una finestra que estava mig oberta. En aquell instant vaig sentir un esclat terrible, ensordidor. Em van tremolar les cames i tot el cos. Vaig perdre l'equilibri. Les parets s'esfondraven i els vidres de les finestres van esclatar en mil trossos. La meva mare es va aixecar espantada i es va abraçar a mi. Pensàvem que ens moríem. Tot d'una ens vam veure suspesos en el buit. L'habitació ja no existia, tampoc la cuina. S'havien ensorrat. L'exterior era fosc i la pols no ens deixava veure-hi. Així que ens vam quedar abraçats, immòbils. Fins que ens van rescatar.

Els primers auxilis després de l'esfondrament els varen fer estudiants procedents de les residències pròximes dels Col·legis Majors de San Raimundo de Peñafort, Muñoz Grandes, Sant Jaume, Fra Juníper Serra i Sant Lluís Gonzaga. Un d'ells, que anava cobert de pols, em va dir:

—No pensem en el perill que corriem a pujar-nos a la runa. Estàvem gairebé a les fosques i no ens imaginàvem el que teníem a sobre. Vam aconseguir treure a diverses dones i alguns nens. Quan varen arribar els bombers ens van fer fora i van començar a col·locar grues i instal·lar focus. Al veure l'edifici il·luminat ens vam adonar del que havia passat i del risc que havíem assumit.

Hugo Landeta era hispanoamericà i, com altres estudiants solidaris, es quedaria aquella nit sense poder preparar els exàmens convocats per aquell dilluns.

Recordo els crits del Cap Superior de Bombers, Josep Maria Jordà, per apartar els curiosos i evitar més riscos. Era un personatge entranyable al qual solíem consultar els reporters de successos i que va seguir en aquest càrrec fins a 1981. Jordà m'havia donat més d'una exclusiva per a la secció de successos del diari.

Uns nens en pijama, coberts amb mantes, contenint el plor i l'espant es deixaven acompanyar pels bombers. Un empleat del bar Antonio, situat al carrer Manuel de Falla, davant de l'edifici sinistrat, em va explicar com va veure un noi suspès en el vuitè pis i com va aconseguir passar-se a una habitació contigua després d'arriscats moviments que eren seguits amb angoixa per les persones que els contemplaven des del carrer.

A les tres de la matinada els bombers van treure d'entre la runa dotze cossos rígids coberts de pols i sang. Va ser quan l'alcalde Porcioles, després de consultar la companyia, va ordenar el tancament del gas de tota la zona. Fins aquell moment no havia escoltat encara una opinió procedent d'alguna autoritat o d'algun tècnic sobre la causa de l'explosió.

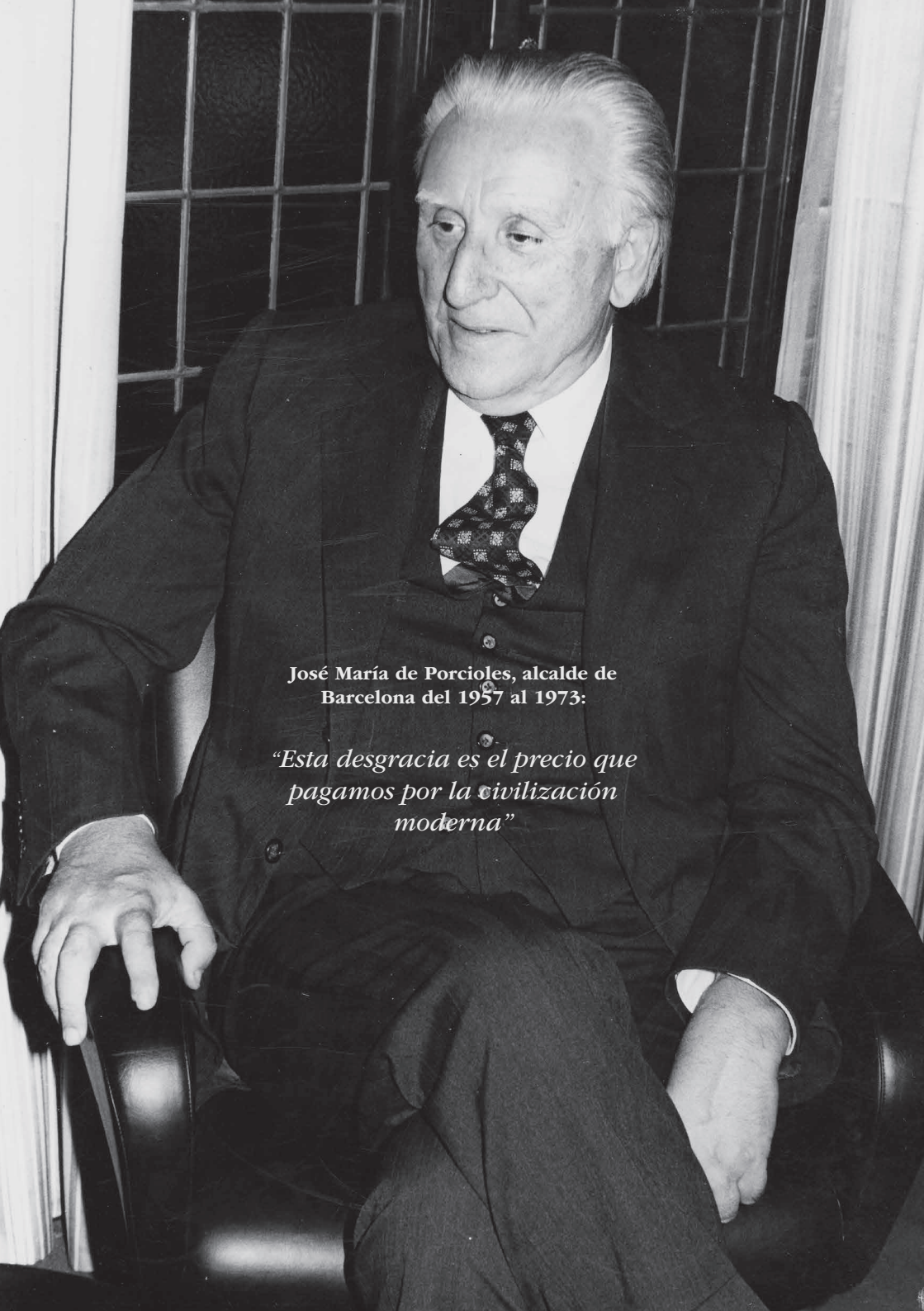
En les primeres hores l'objectiu de la Creu Roja i dels bombers era localitzar el més aviat possible les persones que encara

poguessin estar vives sota les runes. Les autoritats presents xiuxiuaven i consultaven discretament als tècnics. Vaig entendre que havien requerit informes urgents a experts de Catalana de Gas y Electricidad i l'arquitecte que va projectar l'edifici, Francesc Mitjans Miró.

L'immoble havia estat construït feia uns vuit anys i tenia la forma d'un trèvol de quatre fulles. Els quatre blocs estaven separats per l'escala i els ascensors. L'explosió que es va produir en el quart pis afectà dues parets mestres provocant la caiguda de l'ala pel costat de l'ascensor. L'edifici s'havia aixecat en quatre parts separades, sense bigues comunes. Aquesta va ser la sort de molts veïns perquè, sinó, les quatre ales del trèvol s'haguessin ensorrat.

La pressió sobre el subsòl va ser tan brutal que els tècnics del Cos de Bombers consideraven que s'haurien de revisar els fonaments de les cases veïnes ja que hi havia el perill que apareguessin esquerdes que obliguessin a desallotjar-les.

Eren les nou del matí i el cansament començava a notar-se entre els que dúiem hores a la zona. Llavors, una excavadora va esgarrapar un matalàs ensangonat. Van aparèixer els ferros d'un llit, un somier, uns peus nus seguits dels cossos d'un home i una dona abraçats. Tots vàrem quedar consternats amb la dramàtica i alhora tendra escena. Josep Brangulí, el fotògraf de *Diario de Barcelona*, era allà per deixar testimoni d'aquell trist moment. Brangulí, que va treballar durant les primeres hores de la nit, tornaria al matí per fotografiar l'edifici sinistrat a plena llum del dia. Aquella va ser la portada del *Brusi* del dimarts, 7 de març de 1972. La imatge que mostrava l'ala esfondrada era brutal. Cuines i lavabos a l'aire lliure; telèfons suspesos; armaris oberts plens d'aliments; una gàbia sense ocell; coixins ballant en l'aire, la bugada encara estesa... Entre la runa, llits destrossats, matalassos rebentats, plomes que el vent feia volar per tota la zona; llibres, joguines, sabates, vestits, fotografies familiars... Un Cafarnaüm d'objectes personals escampats entre les runes i els ferros.

José María de Porcioles, alcalde de
Barcelona del 1957 al 1973:

*“Esta desgracia es el precio que
pagamos por la civilización
moderna”*

Portava tota la nit en blanc i vaig decidir descansar una estona. Me'n vaig anar a esmorzar al bar Antonio, on vaig poder escoltar les primeres opinions contradictòries sobre la causa de l'explosió. Es descartava el butà perquè era impossible que hagués provocat una explosió que es va sentir per tota la part alta de la ciutat. La resposta llavors no podia ser una altra que el gas natural que feia poc s'acabava d'introduir al districte. Segons explicaven alguns veïns que discutien, els comptadors de l'edifici no indicaven cap fuita. Això és el que van sentir dir al tècnic de la companyia de gas quan es va presentar requerit per les autoritats. Es deia Lorenzo i va diagnosticar en veu alta que aquella tragèdia només podia haver estat provocada per explosius.

Cap a les deu del matí es van trobar entre la runa unes bales del calibre nou curt.

—Hem de ser prudents— va afirmar Jordà. —No podem pensar que això és una prova que en aquest edifici existia una cèl·lula terrorista.

Més tard es va localitzar una pistola i la seva corresponent guia. Es tractava d'una arma propietat de Mario Antonio Klenner, capità de corbeta de l'Armada xilena que vivia al vuitè pis de l'ala afectada.

El porter de l'edifici havia facilitat a la policia una butlleta de fusta en la qual s'havien escrit en Letraset¹ el nom dels propietaris dels pisos afectats del tercer bloc: al primer pis hi vivia Eva Kant amb una amiga. Al segon, la família Manresa. Al tercer, la senyora Mercedes Solanes amb els seus nebots. Al quart, on es va produir l'explosió, el doctor Juan Francisco Zunzunegui, la seva esposa Magdalena i la seva filla de sis anys; al cinquè, el senyor Antonio Romero Moreno, enginyer d'obres públiques

¹ Letraset era el fabricant d'un sistema de retolació, ja en desús, que consistia en una sèrie de fulls que contenien lletres que es podien transferir manualment a paper, cartró i a d'altres suports fent pressió amb un llapis, un bolígraf o un altre objecte rom.

amb la seva dona Dominique Dutheil i els seus fills Paul i Maria. Al sisè, un matrimoni. El setè era buit tot i que el mateix dia de la tragèdia havia de ser ocupat per un altre matrimoni. Al vuitè hi vivia el ja esmentat capità Mario Klenner amb la seva dona Maria Francisca Zirpel i les seves filles Karen i Francisca. Al novè, Antonio Salanova Gil i la seva dona Carmen Ballarín. El desè no semblava estar ocupat. Aquest va ser el primer balanç donat pel porter i que dies més tard va tenir algunes rectificacions.

Cap a les dotze del migdia del dilluns l'alcalde Porcioles, que havia tornat al lloc acompanyat del ministre franquista de l'Habitatge, Vicente Mortes, i el Capità General de la IV Regió Militar, Joaquín Nogueras Márquez, va declarar:

Esta desgracia es el precio que pagamos por la civilización moderna. Estamos viviendo en una sociedad de contrastes. Mi hijo se casa esta mañana y yo no he dormido en toda la noche. Y después de esto, ¡vete de boda! ¡Qué le vamos a hacer!

“Es el precio que pagamos por la civilización moderna”. Aquella declaració de l'alcalde, que fins aquell moment havia rebut tota mena d'informacions i opinions dels experts, m'indicava que el gas, símbol de la modernització, era la causa de la tragèdia.

Quan, cap a les quatre de la tarda, vaig arribar al diari, el director Josep Tarín-Iglesias m'esperava impacient. Sabia que jo era l'únic periodista que havia estat tota la nit a la finca esfondrada i que el meu reportatge seria una gran exclusiva. Josep Maria Cadena, el meu cap de secció, m'havia reservat dues pàgines per explicar-ho tot.

El 7 de març, *Diario de Barcelona* va donar la informació més exhaustiva sobre l'explosió i l'esfondrament de l'immoble de Capità Arenas / Santa Amèlia. En portada apareixia la dramàtica foto de Brangulí. El titular va ser cosa del director: “Muerte de madrugada en Sarriá”. Molt literari i poc informatiu. El subtítol em va semblar ambigu: “Desde toda la ciudad se oyó la

DIARIO DE BARCELONA

DECANO DE LA PRENSA CONTINENTAL - FUNDADO EN 1792

EDITADO POR BARCELONESA DE PUBLICACIONES, S. A. * MARTES, 7 DE MARZO DE 1972 * TEL. 253 74 00 * TELEX 54737 — 5 PTAS.

EN PAGINAS
CENTRALES

**EL «BARÇA» CANTA
LAS TATORCE**

(Nuestro enviado especial
sobre el terreno, en Ba
laidos)

DESDE TODA LA CIUDAD SE OYO LA EXPLOSION

MUERTE DE MADRUGADA EN SARRIA

Diez viviendas convertidas en cascóles. Toda un ala de un edificio de diez plantas derrumbada. Por el momento, unos veinte muertos, cifra que, según se cree, puede verse aumentada hasta treinta. Ayer fue día de luto en la ciudad. El hundimiento se produjo en los primeros minutos de la madrugada del lunes, en la calle Santa Amelia, junto a Capitàn Arenas, tras haberse registrado en el edificio una explosión, cuya onda expansiva rompió cristales en un radio de doscientos metros, y cuyo ruido fue perceptible desde toda la ciudad. (Foto Brangulí)

(Información en páginas de «Sucesos», y reportaje gráfico en última página)

Portada del *Diario de Barcelona* del 7 de març de 1972 (Foto: Brangulí).

explosión”. Jo hagués preferit el que havia proposat: “Fue el gas o explosivos?”.

Em va sorprendre que no es publiqués una editorial sobre el terrible succés. També vaig considerar inconcebible, potser casual, que a la pàgina anterior al meu reportatge aparegués un anunci del gas natural de Catalana que especificava les qualitats del nou producte:

Símbolo de confort, elevado poder calorífico, excelente rendimiento energético, no ocupa espacio en el hogar, combustión limpia, no deja residuos ni contamina la atmósfera, no es tóxico y el suministro a los hogares es constante. Pronto será conocido en otros siete municipios barceloneses.

Aquella publicitat era enganyosa: el gas natural és en realitat un combustible fòssil i en aquest aspecte no pot considerar-se net ja que es troba directament implicat en l'escalfament global del planeta, i durant la seva extracció, transport, distribució i combustió emet grans quantitats de gasos d'efecte hivernacle. El gas natural està constituït per metà (entre el 70% i el 98%) i la seva combustió produeix diòxid de carboni (CO₂) com tots els altres combustibles fòssils. No se'l podia qualificar, per tant, com un gas no contaminant.

Mesos més tard i en la memòria-balanç de l'exercici de 1972 de Catalana de Gas y Electricidad es publicava una auca dibuixada per Cesc, un humorista progressista anomenat Francesc Vila Rufas —que durant els anys 80 va simpatitzar amb el moviment ecologista— que il·lustrava un text de l'escriptor Josep Maria Espinàs amb estrofes com aquestes:

*El gas no és tòxic ni contamina
i fa feliç a la veïna
Les famílies es deleixen
i al nou gas es converteixen*

*I direm, veient la xarxa
gas natural, món en marxa!*

Com ells, altres intel·lectuals es manifestarien també desinformats sobre les propietats del producte. El popular dibuixant Muntañola també va fer un llibret d'acudits destinat a elogiar la incidència del gas en el benestar familiar. Fins que, ja durant els primers anys del segle XXI, els fundadors del partit ecologista Alternativa Verda vam aconseguir que la companyia de gas retirés una publicitat dels autobusos municipals de Barcelona que utilitzaven com a combustible el gas natural. L'ajuntament de la ciutat havia autoritzat col·locar un text que deia: "Funciona amb gas ecològic".

A la pàgina 19 de *Diario de Barcelona* del 7 de març figurava una fotografia del casament del fill de l'alcalde Porcioles a la Reial Capella de Santa Àgueda. S'hi veien els ministres franquistes de Governació, Informació i Turisme, i Habitatge, senyors Tomás Garicano Goñi, Alfredo Sánchez-Bella i Vicente Mortes. L'esdeveniment explicava la presència a Barcelona d'alguns ministres franquistes al lloc de la tragèdia durant la matinada d'aquell dilluns. Havien estat convidats al casament!